

Govor Čeha u Končanici danas

Kvapil, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:545256>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-12**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA ČEŠKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

KRISTINA KVAPIL

GOVOR ČEHA U KONČANICI DANAS

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Dubravka Sesar

Zagreb, rujan 2017.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Česi u Hrvatskoj	5
2. 1. Doseljavanje	5
2. 2. Naseljavanje Končanice	5
2. 3. Život u novoj domovini	6
2. 4. Kretanje broja stanovnika (u Končanici).....	6
2. 5. Današnje stanje.....	7
3. Govor Čeha u Hrvatskoj općenito	8
4. Metoda istraživanja	12
5. Informatori i njihovi iskazi	13
6. Analiza snimljenog materijala.....	16
6. 1. Dijalektologija	16
6. 2. Morfologija.....	19
6. 2. 1. Imenice	19
6. 2. 2. Pridjevi	21
6. 2. 3. Zamjenice	21
6. 2. 4. Brojevi	22
6. 2. 5. Glagoli	23
6. 2. 6. Prilozi	25
6. 2. 7. Prijedlozi	25
6. 2. 8. Veznici.....	25
7. Leksik.....	26
8. Utjecaj hrvatskog jezika	28
9. Zaključak	30
Literatura	31
Sažetak	33
Shrnutí: Mluva Čechů v Končanicích dnes	34

1. Uvod

Jezik kao sredstvo sporazumijevanja obuhvaća više narječja i dijalekata karakterističnih za određeno zemljopisno područje. Tijekom povijesti je zbog brojnih migracija stanovništva dolazilo do raznih ispreplitanja dijalekata. Posebno zanimljive jezične pojave nalazimo u područjima gdje se naselila skupina govornika drugog jezika. Jedan su takav primjer Česi u Hrvatskoj. Iako oba jezika (češki i hrvatski) spadaju u skupinu slavenskih jezika, razlikuju se u podskupini. Češki tipološki pripada zapadnoslavenskoj, a hrvatski južnoslavenskoj grani (kulturološki pripadaju istom, zapadnom civilizacijskom krugu). To znači da se dva govornika ovih jezika, ukoliko ne poznaju barem osnove drugog jezika, ne mogu tako lako sporazumjeti. Kad su se Česi doselili u Hrvatsku, bilo im je od životne važnosti svladati većinski jezik. Pri tome nikad nisu zaboravili svoj materinji jezik, nego su ga prenosili mlađim generacijama. Zahvaljujući tome češki se održao do danas. No, s obzirom na to da se jezik neprestano mijenja, pod utjecajem većinskog jezika se govor Čeha u Hrvatskoj razvio drugačije nego govor Čeha u Češkoj. U ovome radu ćemo se posvetiti konkretnom govoru sela Končanica, istražiti koja su narječja češkog jezika tamo zastupljena, opisati odstupanja od standardnog jezika, kao i utjecaj hrvatskog jezika na određenim jezičnim razinama. Ovu sam temu odabrala zato što sam i sama pripadnica češke manjine, a kao govornica „daruvarskog češkog jezika“ i sama ponekad koristim neke od navedenih oblika, unatoč nastojanju da češki govorim pravilno.

2. Česi u Hrvatskoj

2. 1. Doseljavanje

Povijest doseljavanja Čeha u Hrvatsku seže u daleku 1094. godinu, kada prvim biskupom novoosnovane zagrebačke biskupije postaje Čeh Duch (biskup Duh). Nakon toga slijede brojni primjeri dobrih hrvatsko-čeških odnosa, kao i razdoblje kada su ova dva naroda spadala u istu državu. Nas zanima doseljavanje Čeha od 18. stoljeća čiji potomci još i danas žive diljem Hrvatske, izjašnjavaju se kao Česi te im je češki materinji jezik. Njihov dolazak u Slavoniju bio je potaknut potrebom naseljavanja prostora bivše Vojne krajine. Nakon ratova je vladao interes za kolonizacijom naroda s razvijenim gospodarstvom. Među njih su spadali i Česi. S druge strane, u Češkoj je vladala epidemija, nedostatak obradive zemlje, pobune i sl. Oni koji su dolazili u Hrvatsku mogli su se naseliti u Vojnu krajinu ili na zapuštena zemljišta na plemićkim posjedima. Migracije su podijeljene u nekoliko etapa. Prve češke obitelji naselile su selo Ivanovčany kraj Bjelovara na samom kraju 18. stoljeća. Veća se pak pozornost pridaje Ivanovu Selu kao najstarijem češkom selu. Tamo su se Česi naselili 1825. godine. Godinu dana kasnije naseljavaju i druga naselja (Matušek 1994: 14-23).

2. 2. Naseljavanje Končanice

Godina koja se veže uz početak doseljavanja Čeha u Končanicu je 1826., iako se navodi da su neke obitelji došle i ranije. Sudeći prema maticama umrlih, Česi su zaista tamo živjeli i prije, ali od te godine njihov broj značajno raste. Grof Izidor Janković, želeći razviti svoje posjede, poziva inozemne stručnjake – zidare, graditelje, to jest obrtnike i seljake. S obzirom na to da su starosjedioci odbijali poslušnost, novo te nadasve poslušno stanovništvo mu je itekako odgovaralo. Prve godine u novoj domovini nisu bile nimalo jednostavne. Za početak su morali iskrčiti šume da bi imali plodno tlo. Živjelo se u bijedi, a starosjedioci Srbi su se trudili prouzročiti im još veću štetu. Da bi smirio napetosti, Janković je srpsko stanovništvo prisilno preselio u Brestovac (Herout 1988: 37-38).

O životu Čeha u prvim godinama nakon doseljavanja u Končanicu ne znamo puno. Ono malo što možemo pročitati, dugujemo npr. pravoslavnom svećeniku Jovanu P. Jovanoviću koji je 1891. napisao članak u kojem je detaljno opisao način života doseljenika. On navodi kako Česi počinju naseljavati Končanicu oko 1810. godine. Novo stanovništvo opisuje kao proračunato, jer se ne upušta u posao od kojeg nema koristi. A kada je vrijeme velikih poslova na polju, tada radi cijela obitelj, čak i najmlađa djeca. Jako su štedljivi, pogotovo što se jela tiče. Glavna namirnica je krumpir, njega uvijek ima dovoljno. U usporedbi sa starosjedilačkim

načinom odijevanja, češka nošnja je jeftina te nije izrađena kod kuće. Djecu redovito šalju u školu. Iako se nastava odvija na srpskohrvatskom jeziku, djeca međusobno govore češki. Česi njeguju svoje običaje, posebno drže do *posvicení* i održavanja zabava (Herout 1988: 54-57). Katolički svećenik M. Ettinger kojeg citira kako Herout, tako i Auerhan (1907: 475), ima ponešto drugačiji pogled na novodoseljeno stanovništvo. „Česi zadržase svoje krijeposti u Hrvatskoj. Odlikuju se nad sve marljivošću i razumnim gospodarenjem.“ (Herout 1988: 58) Posao znaju vrlo dobro organizirati, za razliku od starosjedilaca, kod Čeha i žene obavljaju teške poslove. S druge pak strane Čehe karakterizira kao nesložne, zavidne i pohlepne. Posebno im predbacuje nemoralne zabave, tzv. „muzike“. Kritizira i njihov odnos prema crkvi, a na kraju članka prepušta svakome da sam stvori svoje mišljenje o tome koliko Česi utječu na starosjedioce u dobrom ili lošem smislu (Auerhan 1907: 479).

2. 3. Život u novoj domovini

U članku *Několik statistických dat o Češích a Slovácích v Chorvatsku a Slavonsku* možemo vidjeti jedan jako pohvalan podatak o Česima. Naime, od svih narodnosti koje su 1905. god. živjele u Hrvatskoj, Česi imaju najveći postotak pismenih ljudi – kod muškaraca 72.86% (državni prosjek 43.83%) a kod žena 65.46% (30.22%) (Auerhan 1920: 214). O utjecaju Čeha na starosjedioce piše Turčín, koji ističe širenje uporabe češkog jezika i među pripadnicima drugih nacionalnosti. Njihov najveći doprinos se vidi u gospodarskom razvoju zemlje. Osim toga, Česi su bili i dobri obrtnici, a u Končanici su pokrenuli i prvu mljekaru u Hrvatskoj 1897 (Turčín 1921: 83-84). Auerhan iz statističkih podataka iščitava da je najveći broj Čeha spadao u samostalne male poljoprivrednike koji posjeduju do 50 jutara zemlje (Auerhan 1920: 270). I Josef Matušek opisuje način života stanovnika Končanice, uvjete u kojima su radili, običaje koje su održavali. Kulturni se život slabo razvijao zbog previše posla na polju. Iako je škola u Končanici postojala već od druge polovice 18. stoljeća, puno djece ju nije pohađalo. Umjesto toga su pomagala kod kuće. Prva češka škola počela je s radom 1931. godine, Beseda je osnovana godinu dana kasnije. Tijekom Drugog svjetskog rata škola nije radila, ali zato od 1944. godine postoji samo češka osnovna škola. Nova zgrada, spojena s Domom kulture svečano je otvorena krajem 1963. godine (Matušek 1988: 161).

2. 4. Kretanje broja stanovnika (u Končanici)

Auerhan 1907. godine spominje Končanicu kao općinu koja ima najveći postotak Čeha koji čine većinu stanovnika, i to 68% (Auerhan 1907: 420). Prema popisu stanovništva iz 1910. godine je u Končanici, koja je tada spadala pod Daruvar (a taj je bio u Požeškoj županiji), živjelo 1527, odnosno 80,3% Čeha, a 1921. 1677, tj. 82,6% Čeha (Auerhan 1930: 97-98).

Mirković u svom radu Končanicu svrstava u jedno od četiri sela u kojima živi preko 80% Čeha. Točan broj iznosi 1406 (88,81%) (Mirković 1968: 29-32).

Auerhan nam, između ostaloga u svojim statističkim podacima donosi informacije i o broju Čeha u Hrvatskoj i Slavoniji: 1880. 14.584, 1890. 27.521, 1900. 31.588 (Auerhan 1920: 213), Turčín pak navodi stanje u 1910. godini - 31.252 (Turčín 1921: 7), a 1930. u Hrvatskoj navodno živi 36.445 Čeha (Vaculík 2006: 3).

Prema zadnjem popisu stanovništva, Čeha u Hrvatskoj ima 9641. Končanica (općina) ima 2360 stanovnika, od kojih 1110 (47,03 %) čine Česi¹.

2. 5. Današnje stanje

Auerhan je 1907. prognozirao asimilaciju Čeha u naseljima gdje žive raštrkano, dok će se u većinskim češkim naseljima češko stanovništvo jako dugo održati (Auerhan 1907: 528). Končanica je bila, ali i ostala selo u kojem manjina čini većinu, kao što je napisao i Mirković: „Tako je Končanica, takoreći već od samog početka, postala jedno od čeških sela s najvećim procentom Čeha, a to je ostala i do danas.“ (Mirković 1968: 55). Time se i dan danas ponosi. Česi međusobno na ulici, u trgovinama, kod doktorice, na pošti, u školi i kod kuće govore češki. Ostali stanovnici i dalje pod njihovim utjecajem usvajaju češki jezik. Jedna od dvije češke osnovne škole u Hrvatskoj nalazi se ovdje. Zajedno s područnim školama na Diošu, Stražancu i u Daruvarskom Brestovcu, u školskoj godini 2016./2017. imala je 139 učenika, od kojih je 77 pohađalo nastavu češkog jezika. Udruga „Češka beseda Končanica“ je ove godine proslavila 85. godišnjicu osnutka. I dalje je jedan od glavnih pokretača kulturnog života. U njoj djeluju pjevački zbor, dvije glazbene te tri folklorne skupine.

„...Česi u Končanici koji su se tamo doselili u drugoj četvrtini devatnaestog stoljeća, sačuvali su jezik i nacionalnu pripadnost, s jedne strane žive kulturnim životom češkim iz vremena svog odlaska iz stare domovine, ali s druge strane žive već kulturnim životom hrvatskim, s obzirom na to da se s novijom češkom kulturom dugo nisu susreli“² (Auerhan 1930: 358).

Ova rečenica savršeno opisuje i današnje stanje, iako je prošlo 110 godina. Stari običaji i pjesme iz vremena doseljavanja očuvali su se, ali nedostaje kontakt sa suvremenim

¹ Stanovništvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011, cop. 2006-2015. // Državni zavod za statistiku. Dostupno na:

http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html (1. 2. 2017.)

² Češi v Končanici, kteří se tam přistěhovali v druhé čtvrtině devatenáctého století, zachovali si řeč a národní vědomí, zčásti žijí kulturním životem českým z dob svého odchodu ze staré vlasti, ale z jisté části žijí již kulturním životem hrvatským, ježto s novým myšlenkovým světem českým dlouho neměli styků.

zbivanjima u pradomovini. Hrvatski Česi bolje znaju riječi starih narodnih pjesama (u Češkoj već skoro zaboravljenih) nego imena najpopularnijih umjetnika današnjice. Ništa bolja situacija nije ni s jezikom. „Daruvarská čeština“ je već bezbroj puta okarakterizirana kao arhaična. Osim zastarjelosti, ono što joj se još predbacuje je velik utjecaj hrvatskog jezika. U nastavku ćemo se posvetiti upravo jeziku Čeha u Hrvatskoj.

3. Govor Čeha u Hrvatskoj općenito

Frantu Buriana, koji je zasigurno napisao prvi članak o jeziku Čeha u Hrvatskoj, u svom djelu interpretira Auerhan 1930. godine (Auerhan 1930: 105-106). Prvi i najveći problem je preuzimanje riječi iz većinskog jezika. Prema Burianu, osnova daruvarskog češkog jezika je srednjočeško narječje zato što je ono najbliže standardnom jeziku te mu se govornici ostalih narječja prilagođavaju. No ima i iznimki. Jedna od njih je: *kadyma, tadyma, tehdyva*. Smatra da je to utjecaj srpskog jezika (*tudikar, ondikar*). Druga iznimka se vidi u imperativu nekih glagola u množini, npr. *dite, uhnite se* (umjesto *jděte, uhněte se*). I ovo je nastalo zbog prilagođavanja hrvatskom jeziku, koji u imperativu plurala ima oblik *-ite*. Burian piše o problemu neraspoznavanja i miješanja riječi iz češkog i hrvatskog jezika, tzv. „lažnim prijateljima“. Kod takvih riječi se daje prednost značenju iz hrvatskog jezika. Utjecaj je to većinskog stanovništva zbog izbjegavanja nesporazuma. Sljedeća pojava je posuđivanje riječi iz hrvatskog za neke pojave kojima se do tada doseljenici nisu susreli, nisu ih koristili na taj način ili su ih jednostavno naslijedili od starosjedioca (kanta, kukuruz, rodbinski odnosi, imena stoke) (Burian 1930: 138-150).

U drugom članku Burian se dotiče fonetike, komentira naglaske, rečeničnu intonaciju, češko „pjevanje“ te gubljenje glasa h. Česi nisu htjeli da ih većinsko stanovništvo ismijava pa su se stoga trudili imitirati hrvatski naglasni sustav (Burian 1931: 18-21). Međutim, urođenog naglasaka se nije tako jednostavno riješiti, tako da se kod nekih Čeha u Hrvatskoj i dan danas čuje češki naglasak u hrvatskom jeziku, ali i nedovoljno dobar češki naglasak u materinjem jeziku.

Jezikom Daruvara i okolnih sela pozabavio se i Jaromir Bělič 1959. godine. Već tada je svoju monografiju pripremao Dragutin Mirković, a Bělič joj nije htio konkurirati, već samo dopuniti Burianove članke koji su se dotakli uglavnom leksika. Na početku opovrgava Burianovu tvrdnju da se jezik Čeha u Hrvatskoj stopio u srednjočeški dijalekt. Česi naseljeni oko Daruvara potječu iz raznih krajeva Češke. Prema tome, dolazi do ispreplitanja više dijalekata,

a utjecaj standardnog jezika je malen, tako da ta činjenica nije mogla dovesti do prevladavanja srednjočeških oblika. Tu tvrdnju argumentira najprije s fonološkog gledišta. Primjerima dokazuje pojave kao upotrebu *í* (*i*) umjesto *é*, *ou* umjesto starog *ú*, *ej* umjesto *y*, kao i nestalnost *í* // *ej*. Česta pojava je protetsko *v*- ispred *o*-, gubljenje suglasnika *-l* na kraju glagolskih pridjeva muškog roda, zamjena ili gubljenje glasova *kd > d*, *kt > k*, *čt > št*, *kd > hd* te *v > h*. Neki informatori su izgovarali *u* umjesto *v* (*f*), *ej* umjesto *í*, *i* umjesto *ji*-, kao i *šč* umjesto *šť*. Što se tiče morfologije, vrlo je česta upotreba nominativa plurala imenica muškog roda životnog u akuzativu plurala, javljaju se i neki oblici genitiva, dativa i instrumentala plurala (*klucú*, *hošum*, *klucma*). Kod glagola se upotrebljavaju oblici *-ejí* (*-eji*) i *-ají* (*-aji*) u IV. i V. glagolskom tipu. Imperativi koje Burian smatra hrvatskim utjecajem u takvom se obliku pojavljuju i u nekim dijelovima Češke. Leksika se ne dotiče previše. Nakon detaljne analize Bělič zaključuje da najveći utjecaj ima sjeveroistočni i srednjočeški dijalekt, što potvrđuje i porijeklo doseljenika (Bělič 1959: 60-65).

U nastavku članka Bělič se osvrće na utjecaj srpskohrvatskog³ jezika. Česi su bilingvalni te jezici međusobno utječu jedan na drugog. Pod većim su utjecajem ljudi koji žive u gradovima ili se školuju na višim (hrvatskim) školama. Preuzimanje riječi iz hrvatskog jezika i prilagođavanje češkom izgovoru je glavni način obogaćivanja leksika (*siráč*, *zádruha*). No, ovako nastaju homonimi čeških riječi s potpuno drugačijim značenjem (*převést*, *skládat se*). Sljedeća su kategorija riječi potpuno preuzete iz srpskohrvatskog jezika (*kuča*, *čaša*), dosta su rašireni i prilozi (*baš*, *makar*) te prijedlozi i veznici koji se ne koriste pravilno (*da viš*, *za prodej*). Utjecaji srpskohrvatskog jezika izrazito su vidljivi u sintaksi i morfologiji, dok je fonetika malo manje zahvaćena (Bělič 1959: 65-71).

Kronološki slijedi najopsežnije djelo o jeziku Čeha u Daruvaru i okolici već spomenutog autora Dragutina Mirkovića. Iz njegove monografije istaknut ćemo samo podatke koji se tiču Končanice. Na početku je govore daruvarskog kraja svrstao u češki dijalekt te podijelio u nekoliko skupina: u prvoj prevladava sjeveroistočnočeški dijalekt, u drugoj srednjočeški, u nekoliko sela se oba isprepliću (ovdje spadaju Končanica, Brestovac, Otkopi, Ivanovo Selo i dr.), a posljednju skupinu čini govor sela Veliki Zdenci koji se izdvaja od ostalih. Zajedničke osobine tih govora su sljedeće: *ej* umjesto *y*, ali i *ej* umjesto *í* (iza suglasnika *c*, *z*, *s*, *š*, *r*, *l*), povijesno *ú* je svugdje prešlo u diftong *ou*, i to u svim pozicijama riječi, *í* umjesto *é*,

³ Bělič se služi službenim nazvom jezika (i u nastavku teksta).

sekundarni dugi vokali *é* i *ó*, protetsko *v-* (s određenim iznimkama), *sh* se izgovara s progresivnom asimilacijom – *sch*, osim *zhasni* (Mirković 1968: 76-78).

Gledajući morfološki, nailazimo na nastavak *-ma* u instrumentalu plurala, izjednačavanje nastavka za sva tri roda u nominativu plurala, akuzativni oblici plurala imenica muškog roda životnog su jednaki nominativu, kod imenica srednjeg roda tipa *stavení* u genitivu singulara se javlja nastavak *-ho*, a u dativu singulara *-mu*, u genitivu plurala se imenicama koje završavaju na *-ou*, *-ú* ili *-í* dodaje *-ch*, kao i imenicama ženskog roda tipa *žena*, iako ima i iznimki, zatim se javljaju promjenjivi oblici posvojnih pridjeva kod prezimena. Što se tiče glagola, nalazimo oblike tipa *kupuju* – *kupujou*, kod glagola koji završavaju na *-ím* postoje dubletni oblici *mluvjej* i *mluvjeji*, kod tipova *krejt* oblici prezenta glase *kreju* – *krejou*, radni glagolski pridjevi gube *-l*, trpni pridjevi postoje također u dva oblika: *uklizeno* i *uklizino* (Mirković 1968: 78-80).

Zatim su izdvojene osobine karakteristične za sjeveroistočnočeške govore. To su: glasovna skupina *ji-* (na početku riječi) izgovara se i kao *ji-*, i kao *i-*, glasovna skupina *-ovi* izgovara se kao *-oi-* ili *-ou-*, promjena prijedloga *v* u *h*, pojava specifičnih dužina (*kúře*). Neke su osobine karakteristične samo za ograničeni dio sjeveroistočnočeške dijalekatske oblasti: *h* umjesto *k*, skraćivanje riječi (*ud'ál, nákej*). Na kraju je također jedna sintaktička pojava: ubacivanje prijedloga *s* uz instrumental, gdje mu nije mjesto. Tipične srednjočeške osobine su npr. izgovor *zebrat* umjesto *sebrat* te množinski oblici pokazne zamjenice *ten* – *tech, tem, tema / tejh, tejm, tejma* (Mirković 1968: 81-86).

„Svako je, u početku, čuvao svoje, a u međusobnim kontaktima na svoj način se trudio da bude jasan i razumljiv. U kasnijoj fazi razvitka, u drugoj i daljim generacijama, manjina se, i nehotice, postepeno počela pokoravati većini, postepeno počela da usvaja elemente govornog tipa većine. Pojedine razlike u leksiku postale su razlikovno sredstvo određenih sela“ (Mirković 1968: 87).

Mirkovićevu monografiju detaljno je analizirao Pavel Jančák. Ovo opsežno djelo komentira uglavnom pohvalno zato što je to veliki doprinos za češku dijalektologiju. Povlači paralelu i sa stavom Frante Buriana u vezi utjecaja srpskohrvatskog⁴ jezika. Kaže da se Mirković trudio shvatiti prilike doseljenika i da se na taj utjecaj ne smije gledati kao nešto negativno (Jančák 1969: 435/437). To najbolje objašnjava sljedeći ulomak: „Borba za goli život, za ostvarenje

⁴ | Jančák u svojim radovima koristi službeni naziv jezika.

minimuma materijalne egzistencije, izbacila je u prvi plan ono što se u datom trenutku činilo korisnijim. Nametao je to i sam nužni i svakodnevni kontakt s domorocima. I stoga, nije čudo što je svakom doseljeniku glavna briga bila da što pre savlada jezik sredine u kojoj se našao kako bi što brže uspostavio što tešnju vezu s njom i time, bar donekle, smanjio one osetne razlike kojima je odudarao od domaćeg stanovništva. To su mu diktirale potrebe svakodnevnog života“ (Mirković 1968: 21).

Jančák se zatim i sam pozabavio jezikom Čeha u Jugoslaviji (konkretno u Ivanovom Selu). Ističe jedan detalj koji utječe na cjelokupni karakter u određenom naselju na daruvarskom području, a to je pitanje je li naselje čisto češko ili mješovito (Jančák 1971: 241). Nakon toga se posvetio i proučavanju srpskohrvatskog utjecaja na češki jezik u svim jezičnim razinama.

Neki od pripadnika češke manjine koji su odlučili studirati bohemistiku u svojim su se diplomskim radovima bavili jezikom Čeha u Hrvatskoj. Prvi su bili studenti Karlovog sveučilišta u Pragu Jindřich Staňa te Libuše Sakař. Staňa je obradio govor Daruvarskog Brestovca, sela s većinskim češkim stanovništvom, a Sakař Uljanika, naselja gdje su Česi oduvijek bili u manjini.

Veliki doprinos ovoj tematici dala je i bohemistica Marie Sohrová. Njezini su radovi uglavnom otisnuti u godišnjaku *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* Novinsko-izdavačke udruge Jednota iz Daruvara: *Príspevek ke zkoumání daruvarské češtiny* (1973), *K některým jevům mluvy Čechů v Chorvatsku* (2005), *Od mluvy k psanému jazyku menšiny* (2006), *O vlivu jazyka prostředí na mluvu menšiny* (2014). Osim nje u novije vrijeme izlaze i članci Helene Stranjik koja je također studirala na Filozofskom fakultetu Karlovog sveučilišta u Pragu. Najprije se bavila dvojezičnošću: *Mateřský jazyk a dvojjazyčnost* (2010), zatim leksikom: *K některým jevům v slovní zásobě příslušníků české menšiny v Chorvatsku* (2011), nakon toga glagolskim prefiksima: *Změny slovesných prefixů v důsledku jazykového kontaktu mezi češtinou a chorvatštinou v češtině Čechů v Chorvatsku* (2014). Zadnje istraživanje je posvetila rečeničnoj intonaciji: *Větná melodie v chorvatské češtině* (2017). Navedene radove nalazimo u *Přehledu*, a jedan članak o češkom jeziku u Hrvatskoj općenito izišao je u knjizi *Preliminária k moderní mluvnici češtiny* iz 2015.

Svoj diplomski rad na temu *Češki govori u okolici Daruvara danas* napisala je 2012. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu Emilija Sedlaček. U njemu se bavi govorom sela Mali Zdenci. Završni rad *K lexikální zásobě chorvatských Čechů* je djelo studentice

Filozofskog fakulteta Masarykovog sveučilišta u Brnu Monike Veltruski iz 2016. Opisuje u njemu istraživanje leksika provedeno u Ljudevit Selu.

4. Metoda istraživanja

Temelj opisa svakog mjesnog govora je provedeno terensko dijalektološko istraživanje. Pri provedbi istraživanja važan je način prikupljanja građe i odabir ispitanika. Hrvatski dijalektolog Mate Hraste napisao je rad o ispitivanju dijalekata u kojem kaže da bi svaki ispitivač trebao krenuti od govora svog rodnog kraja „jer svatko najpouzdanije iznosi ono, što mu je najbliže i najpoznatije.“ (Hraste 1959/1960: 74) Kao najbolje objekte za rad ističe djecu 10-14 godina i ljude starije od 60 godina. Češki dijalektolozi su u svojim istraživanjima preferirali starije žene kao najbolje predstavnike govora svoje sredine (jer one većinom nisu bile u nekom kontaktu s drugom sredinom). Djeca pri istraživanju češkog jezika na daruvarskom području nisu bila relevantni informatori jer se smatralo da su u školi pod utjecajem standardnog jezika, pa njihov govor nije izvoran.

Ovaj rad nastoji opisati govor Čeha u Končanici danas. Zato su kao informatori izabrani muškarci i žene različitih generacija. S njima su vođeni razgovori koji su snimljeni, a zatim transkribirani. Kao i sva dijalektološka istraživanja, ni ovo nije bilo jednostavno. S obzirom na to da većinu vremena provodim u ovoj sredini u kontaktu s govornicima „daruvarskog češkog jezika“, u nekim slučajevima nisam bila sigurna koje pojave ne spadaju u standardni češki jezik. Zatim je ponekad teško odrediti što je utjecaj hrvatskog jezika, a što spada u dijalekt. Već je i Stráníková primijetila da ne postoji puno radova koji se bave jezikom Čeha u Hrvatskoj. „Jedan od razloga manjeg broja radova posvećenih ovoj temi može biti i neujednačenost jezika korištenog od strane manjinskog stanovništva, činjenica da nije moguće točno odrediti porijeklo nekih jezičnih pojava koje se javljaju u govoru zemljaka, a neke pojave nije moguće točno ograničiti zato što se jezična kompetencija govornika često jako razlikuje“⁵ (Stráníková 2011: 97-98).

Iako se oslanjamo na prethodne radove, svi primjeri koji su korišteni u nastavku rada zabilježeni su tijekom istraživanja. Ponekad se čini da Česi u Hrvatskoj misle kako dobro govore češki, ali ponekad u komunikaciji s izvornim govornicima ispravljaju svoj govor i

⁵ Jedním z důvodů menšího počtu prací, věnovaných tomuto tématu, může být i nejednotnost jazyka, užívaného menšinovými příslušníky, skutečnost, že není možné přesně určit původ některých jazykových jevů, které se v mluvě krajanů vyskytují, a některé jevy ani není možné přesně vymezit, neboť jazyková kompetence mluvčích se často velmi různí.

propituju ispravnost upotrebe izraza (Stráníková 2011: 104). Primjer: *Tritikal. Jak se řekne tritikal? Voves, voves je českí. Jo, voves je českí.* Ono što je još primijećeno, a što je i logično, je da mlađe osobe imaju puno više grešaka u govoru. No s obzirom na opremljenost škola, razvijenost interneta i ostale tehničke mogućnosti, smatramo da bi jezik osobe koja završi češku osnovnu školu trebao biti puno bolji. Ovdje se misli prvenstveno na razvijenost rječnika i osnove sintakse.

5. Informatori i njihovi iskazi

Informator 1: Franciska Liber, djevojački Koči. Rođena 5. 2. 1935., završila četiri razreda osnovne škole. Cijeli život živi u Končanici, umirovljenica.

Ja sem nejstarší, jo? Já sem tisíc devjetset třicet patedj ročńík, rod'ila sem se f Končėńici a babice chod'ili, ale mislim do nemocnic se tenkrát nechod'ilo. A štiri roki sem chod'ila do školi, ta pa, ten pátedj, jako řikali opetovńice űák se to menovalo tenkrát, al to sme nechod'ili každyj den do ti školi, já uš ańi nepamatuju, ale za ten patedj rok to vúbec nemúžu, ańi bich to űigde nemńela připsaní, ale štiri roki sem z vúbornim, viš, zakončila. Jo, jak sem bila moc dobrej žáak ve škole.

Voralo se s końma, s kravama, nebili trachtori nebo takovúho co, ale d'ėti museli hrozńe d'elat. Mi doma sme museli hodńe d'elat. Múj d'eda, nešel űihdo do práce a múj d'eda na póli diš se űeco sázelo nebo diš se na podzim selo, mi diš sme inou práci nemńeli, tak sme museli chod'it rozbújet hrudi po póli. To mńe je hloupi i říct, al je to pravda, je to pravda. No potom sme chod'ili zas, diš sme uš bili holki, tak sme chod'ili na vejďelek k Terešákum, k Benešum, k űikomú inimu, do vinohradu kopat, vázat... i doma se kopalo, všeco se kopalo něhdi s końma se to nasázelo, i sázelo i vokopávalo, i to všeco se d'álo ručńe.

I to bili muziki tále jak je teř pošta, to ne, jak je stará hospoda, no i pošta, to sem, to bila sála Piáskova, jo. Tam sme chod'ili obavezńe, to nebilo ańi Song ańi űekam abi, do Brestova sme chod'ili na posvicedńi, to teda, ale pješki. Ale tadi ti muziki, to, to obavezńe bilo a divadla se hodńe hráli tadi i to, to stvarńe...

Informator 2: Zdenka Tomašek, djevojački Kučera, rođena na Diošu (naselje u sklopu općine Končanica) 23. 9. 1947. Završila osam razreda osnovne škole na Diošu. Živi u Končanici od 1968, umirovljenica.

A muj tařinek taki vzal, bila zadruga na Dioši a tam bili láni a láni, velki kusi pole vovsa a ten voves jim lech a vońi to pak taki dávali z hrańice tak jak tej vipravuje Fána. A múj tařinek to

vzal a maminka za to nebila, nechtěla, že vona nikam nepude, a to, tak sem já bila d'íťe, no choďila sem možna do sedmí třídi a tak taťínek to sekal, bil do zemňe to bilo lehnutí a já sem nebo nevim, no, diš povídam, do šesti, do sedmi třídi, já sem to za ňim vodbírala. Von mně, diš to nasekal, tak mně nadál povřisla a naházel a já sem to srpem zbírala.

A mi sme taki museli jit s ňema, s kravma, mi sme s kravma vozili a já sem musela před kravma stát a takovou mňe vohaňku v lese utrhli, ja, no to už bilo z listima, to bilo po maji, ne, v šestim mňesici se seka, a tou vohaňkou sem musela ti kravi voháňet.

A nebo ve žňich diš se sváželo do kamari, ne, sváželo se to se, kdo mňel hodňe, mňel velkou kamaru, kdo mňel málo, malou, ale stejňe se skládali. Mi sme na Dioši s Vorlovejma s kravma vozili i mi i voňi i z Vaňkovejma, tak sme mi tři jako jedni druhejm pomohali, makar že sme mi nemňeli hodňe, ale stejňe sme si furt jako jedni druhejm pomohali. To sme mi d'et'i taki museli bejt taki na kamaře a voňi házeli snopi nahoru a já sem stala z vidlema a ten snop sem ja dočkávala a taťinkovi dávala a von to skládal.

Jo, a bilo i po kučich sme mňeli muziki, ale i inač mi v horňanech. Dědové starši kerí bili, tak hrali na hermoniku a mi sme se tam sešli vječinou h leťe a nebo i v zimňe, ale v zimňe málo, protože gde bisme to, ale vječinou h leťe. Děda ňakej Zezulu tam, von hrál na hermoniku a mi jako, no holčički, možna uš sme šli do vosmi třídi, tak nebo, pa vod patnact roku a mi sme na dvoře tak silňe tancovali, to sme mňeli v ned'eli vodpoledne nebo navečir, to sme mňeli muziku.

Informator 3: Damir Tomašek, rođen 26. 9. 1971. Završio Češku osnovnu školu Josipa Ružiče u Končanici i četverogodišnju srednju školu u Grubišnom Polju – smjer automehaničar. Bavi se poljoprivredom, živi u Končanici.

A gdiš sem ja bil malej, ne, ja sem hned vodmalička bil velikej, a pak dicki tak na ten spusob, že sem bil velikej, tak na mňe štípali dřívi, musel sem všechno d'elat i d'elat i tak... i tak sme jednou mi vibirali brambori na Boriši i teťka jak bila kobila, ne, a taki třebalo voháňet muchi, ne. Ale ted' ja nevim esi sem ja bil na voze nebo pod vozem... I já sem tak tu kobilu hlídal i všechno sem d'al, i nevim, voňi řekli že třebam bejt dole a ja sem bil nahoře a nebo voňi řekli dole a ja s, nahoře a ja dole ... i hlavňe, kobila se najednou ňečeho lekla i začla uťikat i jak sem já se... nevim, hlavňe sem, uhod'ilo mňe po ruce i zlomilo mňe to ruku

V moji dobu bili sobotama muziki a rekňime před valkou každa vesňice mňela muziku. Protože esi nogometasi, esi hasiči, esi beseda, bilo gdo moch d'elat muziku i normalňe, co si vid'ali mňeli za svoje potrebi. Takže všude, gde god bilo, nebo lovecká muzika i takovi vjeci

No i mi jako mladi sme nechod'ili do hospodach. Vječinou se bil, řikalo se omlad'inskej klub, ne, to co je tej hasickej, i tam sme se schazeli i bili. To moc, moc málo sme, abisme řekli že se chod'ilo do hospodi. Ňegdi do slastičarni nebo tak, ale do hospodi moc málo.

Informator 4: Marija Krivski, djevojački Bartoš. Rođena 11. 9. 1947. u Končanici, gdje živi do danas. Završila osam razreda Češke osnovne škole Josip Ružička. Trenutno u mirovini.

A neřebalo žadni papiri za to, co ja vim, to se nehledalo dřif přeci, ne. Mi sme zas, bila ta přeci ta Kateřinka, ne, bila nejlepšji muzika v celim roce.

Pa ešće i mi, přeci diš sme to chod'ili richtovat tu Kateřinku, to ešće...

A ešće mi keri sme jako posluhovali mňeli sme bili zástěrki, tmaví šati, to... bila to moc heska muzika. Každej rok.

Ešće Vena Kvapilu hrál d'ivadlo, s ním i Olda Zakoru i... a co já teř vim, ja uš to nepamatuju esi to bila beseda nebo gdo to bil...

Ajooooj, to bilo spjevu! Majko mila, spjevu, no ne baš diš se brambori vibírali, to ne, protože sme museli bejt vohnuti, ale koruza diš sme lámali to bilo písničkách...

Spomínki na to vostali ale to nam nic nebilo řeški a kolik dňi, dik to trvalo dnu a dnu to lámaňi koruzi, ne, dok se to fšechno...

Vicpávali s tou perušovinou, jo. Já se pamatuju ešće dok sme tam dole vostávali, tak taki, ne, sme perušali a teř i to vokínko tam bilo vzadu u ti zahradi jako, no tak tamtadima ti klasi se házeli taki do kuchiňe, naprostřed.

A to, mislim jak se to perušovalo, ne, to ve tim, ve kuchiňi, zem, ne, to nebili pločice nebo linoleum nebo ňeco, fšechno zem, to se pak smetlo, takže to tak, tak to bilo, no.

Informator 5: Mateo Kasal, rođen 11. 3. 1995. Završio Češku osnovnu školu Josip Ružička u Končanici, zatim Tehničku školu Daruvar – smjer elektrotehničar. Trenutno vanredno studira Mehatroniku na Visokoj tehničkoj školi u Bjelovaru. Zaposlen kao elektromonter u Hrvatskoj elektroprivredi. Živi u Končanici.

Pa jo, máme zvířata, tak třeba nakrmit recimo prasata, beraňi, pomoc rodičúm, ale tej dok je takovej čas tak nemá tolik práce, diš je léto tak má práce i na poli i ze trachtorem i takovi vjeci.

Voves sme mňeli, tritikal, koruzu, brambori. Potom sme přestali sázet brambori za čipsaru i přešli sme na koruzu, kerou sazime za Pavlaka i tej táta potom zadňi rok vzal ešće pšeničici misto koruzi. Vzal pul koruzi, pul pšeničici, to fšechno za Pavlaka i tej jak to krenulo, Pavlak taki trochu začal zezat, takže jak ja vid'im, že ovaj, že narok bude zas vic bramboru a smáňi koruzu i pšeničici, ale nevím, budu vid'et. Protože se taki přemejšli, letos bilo hodně bramboru, bil předobrej rok a to znamená, že jich tolik bilo, že narok nebudou nigde, protože bili všude nasazeni i potom ti se šiřej ti bolest'i i po pravilu nesmiš na jedno te isti pole dvakrat za řadou sazet istou kulturu i tej diš to budou fšechni zas mit, tak to bude hodně špatni i mohlo bi jich bejt málo, zato si tata rozmejšli aj nasazime vic. A tej budem vid'et jak to bude, ale ovaj možna nebudem sazet aňi nič. Tej pomaličku to co mňel pole ve arend'e (jak se to řika česki?) tak aňi to pole si vic nebral, neš ho nechal tomu či je. Vic aňi nevobd'elava. A uš je taki v rokách, aňi mu se ne da. Ja nemam čas, co, du na fakultet, d'elám i to fšechno, mam svoji praci, takže... sestra vodešla do Zagrebu, co.

Nit sem umňel tancovat nit nič. Jed'iňe co se mňe libilo f tu dobu že sme bili ohromanski društvo i že sme fšehni bili se fšema dobri, nachazeli sme se před školou, i potom pomali miň a miň lidu, každej vodešel na svoji stranu, každej ma tej svoje ňaki društvo, maj kluci, holki, co ja vim co, i skroz se to rospadlo. Tej diš koukaš recimo do Nilu nechod'íme tak jak co sme chod'ili do Ribarski, vubec. I par tejh zabavách bili ve pátek bili ve Zdencích, potom bili ve Rašeňici, ale... co, do Nilu ja se nepamatuju gdi zadňikrat voňi šli vubec.

Česká republika je zakon. I já bi tam šel ešće. Bar jednu ročňe, minimalňe. I fšehni bisme se rado vrát'ili, to garant. Bilo tam fšeho i svačeho. Vid'eli sme i muzikách i lidu i trhovinách i tejh dvorcu, to nám bilo nejmiň zajimavi f tu dobu, ale vid'eli sme i toho. A tábor, to nigdi nepožalim co sem tam bil. Nevím baš, že bi šel znovu, ale to, co sem bil, to se mňe libilo.

6. Analiza snimljenog materijala

6. 1. Dijalektologija

„Dijalektologija je grana lingvistike koja se bavi proučavanjem narječja, dijalekata. Narječje pritom shvaćamo kao više-manje ustaljeni mjesni oblik cjelonnarodnog jezika, zemljopisno

omeđen sastav jezičnih sredstava koji služi kao instrument komunikacije samo dijelu naroda, i to samo u sferi svakodnevnog života“⁶ (Cuřín 1964: 157).

„Dijalektologija je grana lingvistike koja se bavi proučavanjem neknjiževnih govora (narječja) te razlika u njima na području pojedinih narodnih jezika ili jezičnih skupina; preneseno se izraz dijalektologija koristi i za stručnu obradu neknjiževnih govora i njihove raznolikosti u većim ili manjim područjima“⁷ (Bělič 1972: 5).

U češkom jeziku razlikujemo četiri, odnosno pet osnovnih skupina narječja:

1. češka skupina u užem smislu,
2. srednjomoravska ili hanačka skupina,
3. istočnomoravska ili moravskoslovačka skupina,
4. šleska ili laška skupina,
5. dijalektalno raznoliko područje.

Bělič tek površno spominje češke jezične skupine i izvan granica Češke Republike. Najbrojnija europska skupina s 35000 Čeha nalazila se u Jugoslaviji, posebno oko gradova Daruvar i Bjelovar. Ove skupine posebno su zanimljive zato što se može pratiti utjecaj većinskih jezika, kao i njihovo međusobno ispreplitanje. Izoliranost ovih skupina je negdje rezultirala boljim očuvanjem nekih starijih dijalektalnih znakova, koji su na domaćem terenu već zanemareni ili su nestali u potpunosti (Bělič 1972: 20-21).

Jezik Čeha u Hrvatskoj s dijalektološkog je gledišta analiziran u već spominjanim radovima. Prema njima, govor Končanice spada u skupinu čeških dijalekata u užem smislu. Ranije su dijalektološka istraživanja pomagala pri određivanju porijekla doseljenika. Danas, nakon skoro dvjesto godina od prvog vala doseljavanja u Končanicu, to polako gubi smisao. Doduše, u nekim izvorima točno stoji iz kojih krajeva i konkretnih naselja u Češkoj je stanovništvo dolazilo, ali s vremenom je utjecaj većinskog stanovništva doveo do ujednačavanja govora. Stoga, ako i je postojalo stanovništvo iz ostalih dijelova Češke (Moravske ili Slovačke), ono

⁶ Dialektologie je odvětví jazykovědy, které se zabývá studiem nářečí, dialektů. Nářečím přitom rozumíme víceméně ustálenou místní obměnu celonárodního jazyka, zeměpisně vymezitelný soubor jazykových prostředků, který slouží jako nástroj dorozumívání pouze části národa, a to jen v oblasti běžného denního styku.

⁷ Dialektologie je odvětví jazykovědy, které se zabývá zkoumáním nespisovné mluvy (nářečí) a rozdílů v ní na území jednotlivých národních jazyků nebo i jazykových skupin; přeneseně se užívá označení dialektologie též pro odborné zpracování nespisovné mluvy a jejích růzností ve větších nebo menších oblastech.

je asimiliralo. Većina Čeha u Končanici danas ne zna otkud potječu njihovi preci. Zato u ovom radu ne posvećujemo pozornost porijeklu informanata. Sigurno je to da stanovnici Končanice koriste češko narječje, konkretnije srednjočeški i sjeveroistočno češki dijalekt. U nastavku rada potvrdit ćemo tu tvrdnju.

Postoje određene karakteristike zajedničke svim ili skoro svim češkim dijalektima. Navest ćemo one s kojima se susrećemo u snimljenom materijalu:

1. inventar suglasnika je isti kao u standardnom jeziku,
2. inventar samoglasnika čini pet kratkih i 5 dugih samoglasnika te dva diftonga,
3. *ě* u skupinama pje, bje, mње (mje), vje,
4. gubljenje nastavka *-l* u oblicima glagola jednine muškog roda prošlog vremena (*leh, vlez, moh, stih*),
5. *y* se fonetski spojilo s *i*, dok je *y* prešlo u *ej* (*sin, strejc*), *i* je također prešlo u *ej* (*vozejk*),
6. umjesto *é* koje nalazimo u standardnom jeziku ovdje je *i* (*polívka, mlíko*),
7. postoji razlika između mekih i tvrdih deklinacijskih paradigmi imenica (*sobota, sobotu x ned'ele, ned'eli*),
8. kod pridjeva i zamjenica isti oblik za nominativ plurala svih rodova (*ti kluci, ti holki, ti kola*),
9. u instrumentalu plurala svih deklinacijskih tipova najzastupljeniji je nastavak *-ma* (*holkama, klukama, tema, ňema*),
10. glagol 'biti' u 1. licu jednine glasi *sem* (*já sem nejstarší*),
11. protetsko *v-* na početku riječi i korijenskog morfema (*vona, vod, vosum, dovopravdy*),
12. kraćenje dugih samoglasnika (*nesmim, mislim, muzikantu, k Terešákum*).

Nekoliko je pojava karakteristično specijalno za srednjočeški dijalekt. To su na primjer:

a) u oblicima genitiva, dativa i lokativa singulara ženskog roda pridjeva i zamjenica javlja se nastavak *-i/-i* (*z ti černi mouki, na ti farmje*)

b) kod glagolskih oblika 3. lica plurala prevladavaju nastavci *-ou, -eji, -aji* (*-ejí, -ají / -ej, -aj*) (*ukazujou, volaj, nahazej*)

c) glagol 'biti' u 2. licu jednine ima oblik *seš* (*seš starši*)

d) kod glagola tipa *spadne – spadnout* u perfektu i u glagolskom pridjevu trpnom se češće nego u ostalim interdijalektima javljaju oblici s *-nu-* (*vohnul, vohnuti*)

U srednjočeški dijalekt prodire upotreba nominativa umjesto akuzativa množine imenica muškog roda životnog (*holki chod'ili pro hoši*).

Od karakteristika sjeveroistočnočeškog dijalekta ističu se:

a) diftong *ej* umjesto *y* odnosno *i* (*vozejk*), ali i u instrumentalu jednine ženskog roda (*v každej vesnici*),

b) oblik nominativa umjesto akuzativa množine imenica muškog roda životnog (*mám na vobrásku ti fšeckí muzikant'i*),

c) u glagolskim oblicima 3. lica plurala nastavci *-ou, -eji, -aji* (*-ejí, -ají*) (*vipijou, čekaj, chod'ej*). (Bělič 1981: 9-17)

6. 2. Morfologija

6. 2. 1. Imenice

Sklonidba imenica muškog roda u češkom jeziku razlikuje šest sklonidbenih tipova s obzirom na životnost i nastavak u nominativu ili genitivu singulara. U govoru Čeha u Končanici zastupljeni su svi. To su: pán (*kluk, hoch*), muž (*učitel, herec*), hrad (*strom, vůz*), stroj (*kopec*), předseda (*starosta, gazda*) i soudce (*předchůdce*). Ženski rod ima četiri tipa: žena (*babička, holka*), růže (*neděle, práce*), píseň (*jabloň*) i kost (*řeč*). Srednji rod ima isto četiri sklonidbena tipa: město (*divadlo, jablko*), moře (*pole, ovoce*), kuře (*prase*), stavení (*příjmení, mládí*). Deklinacija imenica provodi se uglavnom pravilno, ali u nekim se padežima konstantno javljaju iste iznimke. Navodimo ih u nastavku.

Jančák u svom opisu češkog jezika u Jugoslaviji (konkretno u Ivanovom Selu) kao prvo obilježje morfologije navodi, jednako kao i Bělič, izjednačavanje oblika nominativa i akuzativa muškog roda životnog (Jančák 1971: 244). Sohrová ovoj pojavi ne posvećuje puno pozornosti, ističe da se javlja tek iznimno (Sohrová 2005: 62). U ovom se istraživanju skoro bez iznimki koriste oblici nominativa umjesto akuzativa: *pro hoši*.

Kod muškog roda se ističe i nastavak *-ové* u nominativu plurala koji je primijetio već i Jančák (Jančák 1971: 250). I danas se susrećemo s tim nastavkom, kako pravilno (*dědové*), tako i nepravilno upotrijebljenog: *učitelové, popové*.⁸

Skлонidba imenica ženskog roda je pak karakteristična po genitivu plurala najčešće tipa *žena*. Umjesto nultog nastavka tamo se pojavljuje nastavak lokativa *-ách*: *holkách, hospodách, písničkách, kupách, rodínách*. I u ostalim tipovima i rodovima nalazimo dodano *-ch* u genitivu plurala: *dveřích, krticích, ovocích*.

Sljedeća pojava koja se dosljedno provodi u svim rodovima je nastavak za instrumental plurala *-ma*. Primjeri: *holkama, klukama, hasičema, koňma, kravma/kravama, rokama, sobotama, listima, vidlema, motikama, kolama, rukama*.

Deklinaciju imenica srednjeg roda karakterizira jedna pojava: susrećemo se s nastavcima pridjevske deklinacije: *zeliho, mořeho, ovoceho*. Mirković je također zabilježio ovu pojavu koja se inače javlja u srednjočeškim govorima (Mirković 1968: 227), a spominje ju i Jančák (Jančák 1971: 251).

Novija pojava koja do sada nije zabilježena je upotreba nastavaka za instrumental u lokativu plurala, s čime se susrećemo i u zamjenicama (niže): *oňi jsou na houpačkama* (umjesto *na houpačkách*). Pretpostavljamo da je to utjecaj hrvatkog jezika: *oni su na ljuljačkama*.

O promjeni roda nekih imenica piše Sohrová (Sohrová 2005: 61), ali i Stráníková (Stráníková (2015: 140). Ova pojava tiče se uglavnom riječi koje su slične u oba jezika, ali su različitog gramatičkog roda. Tako u češki jezik prodire gramatički rod hrvatskog jezika: *litra*.

Što se tiče sklonidbe osobnih imena, ona je jako nepravilna. Posebno je to vidljivo kod prezimena, gdje je vidljiv utjecaj pridjevske deklinacije: *Jarouš Tomášku, (k dědovi) Zezulovimu, Viktora Horinoviho, s Vorlovejma*. U nekim padežima su oblici ispravni: *u Klicaru, k Terešákum, Heřmanovi, s Baruškou Iráčkovou*. Naziv sela Končanica (češki Končenice – pluralia tantum) često pod utjecajem hrvatske varijante u lokativu glasi *v Končenici* umjesto *v Končenicích*. Višerječni nazivi mjesta kod kojih je prvi član pridjev podliježu govornoj, općečeškoj varijanti: *v Hrubečním (Poli), ze Suchí Lípi* (u nastavku).

⁸ Imenica preuzeta iz hrvatskog jezika i prilagođena češkom.

6. 2. 2. Pridjevi

Pridjevi se u češkom jeziku dijele u tri kategorije: složene (određene), imenske (neodređene) i posvojne. Složeni se pak dijele na tvrde ili meke s obzirom na završetak osnove (Sesar 2001: 30). Razlika između tvrdih i mekih je u tome što tvrdi pridjevi imaju različit nastavak za svaki rod, dok je kod mekih jedan nastavak za svaki tri roda.

Prvo obilježje s kojim se susrećemo je dosljedan izgovor *-ej* umjesto *-ý*: *dobrej, celej*, i to u svim padežima: *hezkejch, velkejch*. U nominativu plurala muškog roda životnog se umjesto *-í* izgovara *-y*: *my mlady*. Mirković (Mirković 1968: 231) opisuje izjednačavanje oblika za sva tri roda u nominativu i akuzativu plurala (*tmavý šaty, změněný*). Jančák (Jančák 1971: 250) spominje oblike genitiva, dativa i lokativa jednine ženskog roda (*málo silný stravy, to bylo hrozný práce*). Sohrová (Sohrová 2005: 62) pak ističe općečeške oblike (*v celým, v omladinským*).⁹

Meka pridjevska deklinacija ne prelazi u tvrdu (*normální, cizí*).

Tvorba komparativa i superlativa uglavnom je pravilna (*lepší, větší, nejhorší*), ali ponekad se mogu čuti i neknjiževni oblici (*dloužejší*).

Posvojni pridjevi čine posebnu skupinu. Osim standardnih oblika (*maminčina, Piáskovo*), susrećemo se i s oblicima tipa: *od táti sestru*. Ovdje spadaju i već spomenuta prezimena. Mirković to opisuje kao pripadnost (Mirković 1968: 232). Inače, iako u Češkoj žene imaju nastavak *-ová* u prezimenu, u Hrvatskoj se službeno ne piše, ali se jako često izgovara. Moguće je da je zato takav oblik prešao i u muški rod, pa se stoga izgovara: *Mira Ružičkova, Ivan Bartošu* te se onda i deklinira: *Viktora Horinoviho*.

6. 2. 3. Zamjenice

U češkom jeziku postoji nekoliko vrsta zamjenica – osobne, posvojne, pokazne, upitne, odnosne, neodređene, niječne i limitativne. Dekliniraju se prema pridjevskoj, zamjениčkoj i posebnoj deklinaciji (Ribarova, Ribarova 2015: 249-251). Možemo ih podijeliti i na nerodske (one koje ne razlikuju rodove – *já, ty, my, vy*) i rodske (Sesar 2001: 41).

Prva zamjenica o kojoj pišu i Jančák (Jančák 1971: 250) i Mirković (Mirković 1968: 232) je *já*, tj. njezini oblici. U Končanici se uglavnom pojavljuje jedan oblik: *mňe*, što je prema Mirkoviću posljedica izgovora. Oblici *ňe* i *mi* nisu zabilježeni.

⁹ Kod pridjeva se u transkripciji iznimno koristi i tvrdo i (y) da bi se razlikovala kategorija broja.

Osobne zamjenice *my* i *vy* u instrumentalu umjesto književnih oblika *námi* i *vámi* (s kojima se također susrećemo) češće glase *náma*, *váma*: *s námi*, *mezi nama*. Mirković kaže da se s književnim oblicima susreće kod mlađe generacije i ljudi koji dosta čitaju (Mirković 1968: 234).

Osobne zamjenice *on*, *ona*, *ono* u nominativu plurala imaju samo jedan oblik: *oni*. Sohrová (Sohrová 2005: 62) pak ističe dosljednu upotrebu neknjiževnog oblika u instrumentalu plurala *něma* (*jít s něma*). Ono s čim se susrećemo kod mlađe generacije je loše dekliniranje. Tako se oblik instrumentala plurala javlja u lokativu: *vypravovat vo něma*. Vrlo je vjerojatno da je to utjecaj hrvatskog jezika, tako da bi ova sintagma bila doslovni prijevod *pričati o njima*.

Posvojne zamjenice *můj* i *tvůj* imaju skraćene oblike, kako navodi i Jančák (Jančák 1971: 250) : *v mejch rokách*, *ve tví seknicí*, a *náš* u nominativu plurala muškog roda životnog glasi *naše* umjesto *naši*: *naše přátele*.

Pokazne zamjenice *ten*, *ta*, *to* imaju u nominativu plurala jednak oblik – *ty*: *ti krávy*, *ti povřísla*, *ti hasiči*. Isti nastavak nalazimo i u genitivu, dativu i lokativu singulara ženskog roda: *do ti školy*, *po ti vesnici*, *v ti válce*, *při ti kořalce*. U lokativu i instrumentalu muškog roda imamo oblik *tim*: *bavili se tim*, *v tim (klubu)*. Ove je oblike zabilježio i Jančák, a Mirković spominje i oblik *řim* (Mirković 1968: 235). Taj u Končanici nije zabilježen, ali susreli smo se s (inače književnom) uporabom oblika *tom* u lokativu: *na tom místě*. Genitiv i lokativ plurala ima dva oblika: *tech* i *tejch*, što je opisao i Mirković (Mirković 1968: 236): *tejch čičovkach*, *tejch přísloví*, *do tech daňku*, *u tech Havelku*. Dativ plurala također nalazimo u dva oblika: *k tejm*, *k tem Iračkum*. Instrumental plurala glasi *tema*: *s tema holkama*, *tema motikama*. U ovu skupinu spadaju i često upotrebljavani oblici: *tidlecti tance*, *takovidle jídla*, *tidle řádky*, *tenhle stůl*, *timhletim sokakem*.

Upitne i odnosne zamjenice karakterizira jedino drugačiji izgovor: *holka*, *kera* umjesto *která*.

Izgovorom se ističu i neodređene zamjenice: *všecki lidi*, *šechni louki*, *šecko*. Oblik *všecky* se koristi u svim rodovima: *všecki japka* (umjesto *všechna*). *Nějaký* se izgovara kao *ňákej*.

6. 2. 4. Brojevi

Brojevi se u češkom jeziku dijele na četiri vrste: glavne, redne, množne i vrsne. Svaka od tih vrsta razlikuje još i određene i neodređene brojeve prema tome mogu li se zapisati brojkom ili ne (Ribarova, Ribarova 2015: 269).

Glavni i redni brojevi se izgovaraju općečeški: *vosum, štyrech, devátej, šestího*. Kao što navodi i Stráníková (Stráníková 2015: 141), pod utjecajem hrvatskog jezika glavni brojevi se ne dekliniraju: *před deset minut, vod patnact roku, na deset místách*.

Sohrová ističe sljedeće pojave: srednji rod broja dva glasi *dva* umjesto *dvě*: *dva a pul kila*. Složeni redni brojevi dekliniraju samo zadnji član: *vosumdesat třetího*. Kod izražavanja datuma mjesec se umjesto nazivom izražava rednim brojem: *sedmího štyrtej, dvacet třetího devátej*. Posebno su zanimljive godine. One su u češkom, za razliku od hrvatskog, glavni brojevi. No, većinom se izgovaraju kao redni, i to na već gore spomenuti način (Sohrová 2005: 62-63): *tisíc devětset třicet pátěj, devjetset štyricet sedmím, dva tisíce prvím*. Pogreške se javljaju i u određivanju vremena: *oni přijdou odpoledne, ve dvouch; do rana, do tři, štyri*.

6. 2. 5. Glagoli

„Klasifikacija glagola u češkom jeziku izvršena je prema osnovama sadašnjega i budućega vremena. Prema tematskom sufiksu u 3. licu jednine prezenta češki se glagoli dijele na pet osnovnih vrsta:

1. *-e*: *nes-e, ber-e, maž-e, peč-e umř-e* (nést, brát, mazat, péci/péct, umřít)
2. *-n-e*: *tisk-n-e, mi-n-e, zač-n-e*, (tisknout, minout, začít)
3. *-j-e*: *kry-j-e, kupu-j-e* (krýt, kupovat)
4. *-i*: *pros-í, trp-í, sáz-í* (prosit, trpět, sázet)
5. *-á*: *děl-á* (dělat)“ (Sesar 2001:15)

Što se tiče izgovora, kod glagola se možemo susresti sa skraćivanjem oblika: *d'al* umjesto *d'elal*. Infinitivi glagola poput *nést, vést, péct* izgovaraju se *níst, víst, píct*. Glagol *chtít* pak glasi *chtět*.

Povratni glagoli u nekim slučajevima gube refleksiju, ili se događa obrnuto, da neki glagoli postaju povratni, iako to nisu (Sohrová 2014: 77). Najučestaliji primjer je *učil sem* umjesto *učil sem se*. Ponekad se umjesto dativnog *si* koristi akuzativno *se*: *s kamarádem sme se hráli*. Ispravno bi bilo *hráli jsme si* (Stráníková 2015: 140).

Već od prvih članaka posvećenih ovoj temi spominju se oblici imperativa, koji u množini imaju nestandardni nastavak *-ite*. Iako Burian smatra da je to utjecaj većinskog jezika, koji ima upravo taj nastavak (Burian 1930: 140), Bělič navodi da se takvi oblici mogu naći i u nekim dijelovima Češke (Bělič 1959: 64). Sohrová pak ističe da se može raditi i o analognoj

tvorbi prema jednini (Sohrová 2005: 63). U svakom slučaju, imperativi glase *sedñite* umjesto *sedñete*.

Kod prezenta dolazi do pojave govornih oblika u 3. l. pl., tako da se umjesto standardnog nastavka *-í* javljaju oblici *-eji (-ěji)*, *-aji* i *-ou*: *voñi mu ukazuju* (Mirković 1968: 243).

Oblik infinitiva uvijek završava na *-t*: *věd'et*, *vařit*, *spívat*.

Glagolski pridjevi radni u muškom rodu gube nastavak *-l*: *moh*, *leh*. Glagolski pridjevi trpni specifični su po izgovoru *í* umjesto *e*: *nasazino*, *uklizino*. Javljaju se i oblici s glagolima *být* i *mít*: *máš vikombajnováno*. Jančák to opisuje kao stariju fazu češkog govornog jezika (Jančák 1971: 242).

Zadnja kategorija jednostavnih glagolskih oblika s kojima se susrećemo su glagolske imenice koje se dosta često koriste: *sušeñí*, *kopáñí*, *vázáñí*, *zajídáñí*.

U složene glagolske oblike spadaju oblici perfekta i futura te kondicionali. U snimljenom materijalu je perfekt najučestaliji oblik: *vipila sem*, *slišel sem*, *vdala se*, *pocházel*, *pomohali sme*. Oblici povratnih glagola se koriste shodno standardnom jeziku: *nebála ses*.

Futur se izražava složenim oblicima: *nebude psát*, ali i prezentom: *nepude*, *ztraťíš*.

Kondicional je zabilježen samo sadašnji, ali to ne znači da se prošli ne koristi: *řekla bich*, *ch'eli bi*, *abisme nemuseli* (Mirković 1968: 244-246).

Sohrová (Sohrová 2005: 65) i Stráníková (Stráníková 2015: 141) navode upotrebu povratnog umjesto opisnog pasiva: *ať se nesliši* (umjesto *abi nebilo slišet*). Govornicima počinju problem zadavati svršeni i nesvršeni glagoli. Sve češće se nesvršeni pretvaraju u svršene. Gotovo uvijek se kaže: *vid'ime se*, *slišime se* umjesto *uvid'ime se*, *uslišime se*. U ovom slučaju možemo sa sigurnošću tvrditi da je to utjecaj hrvatskog jezika (Sohrová 2005: 64). Taj utjecaj je vidljiv u još jednom primjeru, a to je izražavanje negacije u prošlosti s kojom se susrećemo uglavnom kod mlađe generacije: *ješťe nejsem prubovala*, *nejsem ja mislela na tebe*.

Glagoli su zanimljivi i zbog raznih prefiksa koji im se dodaju. Ti prefiksi u češkom i hrvatskom mogu biti isti, ali ne moraju imati i jednako značenje. Upravo zato dolazi do interferencija. Ovom problematikom se pozabavila Stráníková (Stráníková 2014: 93-106) te navela niz primjera od kojih se velika većina pojavljuje i u govoru Končanice. U snimljenom

materijalu nalazimo primjere: *posluhovali* umjesto *obsluhovali* (hrv. posluživati), *nacházet se* umjesto *scházet se* (naći se – u značenju sastati se).

6. 2. 6. Prilozi

„Prilozi su autosemantične, punoznačne riječi koje izriču različite okolnosti, odredbe radnji, stanja, svojstava i osobina. Pripadaju među nepromijenjive vrste riječi.“ (Ribarova, Ribarova 2015: 375)

Unatoč tome što su označeni kao nepromijenjiva vrsta riječi, prilozi se mijenjaju. Točnije rečeno, oni se kompariraju i to nastavcima *-eji (-ěji)* i *-e*. U govoru Čeha u Končanici susrećemo se s nepravilnim oblicima, kao *nejdíl, nejdřív, míň, pozdějc*. Ovu pojavu opisao je već i Mirković (Mirković 1968: 264). Isto tako navodi i različite oblike priloga nastalih od zamjenica koje označuju mjesto, npr. *tahle, tále, vocamtad'*.

Iz hrvatskog jezika se preuzima prefiks *pre-* u značenju jako, puno: *je toho převic, bil předobrej rok* (Stráníková 2015: 141).

6. 2. 7. Prijedlozi

„Prijedlozi su nepunoznačne (sinsemantične) riječi koje sudjeluju u oblikovanju sintaktičkih i nesintaktičkih odnosa imenskih riječi povezujući se s njihovim padežnim oblicima.“ Dijelimo ih na prave, primarne (koji su uvijek jednostavni) i neprave, sekundarne koji mogu biti jednostavni ili složeni a izvedeni su od drugih vrsta riječi. (Ribarova, Ribarova 2015: 387)

Prijedlozi su često vokalizirani tamo gdje to nije potrebno (Jančák 1971: 251) : *ve patek, ve Končeňici, ze hruškách*. Puno se griješi u upotrebi prijedloga zbog interferencije s hrvatskim jezikom (Sohrová 2005: 65-66): *chodit do středni školi* (umjesto *na středni školu*), *sazime za Pavlaka* (ispravno bi bilo *pro*). U nekim slučajevima se prijedlog dodaje iako tamo mu nije mjesto: *jak se to říká po chorvacki?*

Kod mlađe generacije susrećemo se s više nepravilnosti. Primjerice prijedlog *k* – hrvatski ekvivalent je *prema*. Osim fonološke prilagodbe češkom jeziku, kada dobijemo *přema*, zabilježen je i oblik *kema* (*popostrkej stul kema mňe*), što je kombinacija obaju jezika.

6. 2. 8. Veznici

„Veznici su sinsemantične, odnosno gramatičke riječi koje povezuju rečenične članove i rečenice izričući njihov sintaktički i semantički suodnos.“ (Ribarova, Ribarova 2015: 411)

I ovdje dolazi do pogrešne upotrebe veznika zbog utjecaja hrvatskog jezika. Veznik *i* se koristi i u hrvatskom i u češkom jeziku, ali ne označava isto odnos. Hrvatski veznik *i* u češkom jeziku bi trebao biti zamijenjen veznikom *a*: *museli sme mit zast'eri i čepice*.

7. Leksik

„Jedna od najosjetljivijih i svakoj promeni najpodložnija oblast jednog jezičkog sistema je leksika. U njoj se najneposrednije i najbrže odražava društveno-politički, ekonomski i kulturni razvoj jednog naroda.“ (Mirković 1968: 267)

Navest ćemo osnovni leksik zabilježen ovim istraživanjem. Podijeljen je na nekoliko skupina. Prvu čini obitelj: *maminka, máma, d'íře, d'eři, ta'ínek, táta, sin, rod'ina, strejc, teta, tetka, d'eda, babička, baka, sestra, manželka, žena, ze'ák, pañimáma, rod'ina*.

Dalje izdvajamo pojmove: *holka, holčička, kluk, hoch, chlap, muski, ženski, kamarád, kamarádka, přátele, člověk, lid'i, soused, chudáček, nebož'ík, nebožka, panna, komunista, partizán*.

Imenovan je niz zanimanja: *žák, automechanik, truhlař, mistr, kolár, hrobař, hasič, předseda, muzikant, herec, starosta, taneč'ník, basista, gazda, učitel, učitelka, doktorka, elektromonter*.

Istaknuto je i nekoliko životinja: *kuň, kráva, moucha, kobila, prase, kuře, husa, beran, kachna, drubeř, dobytek, krtice, zvířata*.

U sljedeću skupinu smo uvrstili imenice koje označavaju vrijeme: *roč'ník, rok, prázdníni, měsíc, sobota, doba, podzim, den, jaro, noc, ráno, hod'ina, minuta, zima, léto, ned'ele, máj, pond'elí, večír, čas, věki*.

Izrazi koji označavaju nekakvo mjesto su: *nemocnice, škola, hrad, barák, sek'nic, pošta, hospoda, sála, kino, kuželna, místo, kostel, klub, krchov, sušírna, púda, komora, mlejn, kuchiň*.

Leksik koji se tiče poljoprivrednih radova je sljedeći: *práce, pole, hruda, kosa, sekačka, hrañice, povřislo, snop, hnúj, láni, žñe, oves, země/zem, srp, pšenice, louka, dañek, fúra, ohañka, les, list'i, brambori, zahrada, kopec, vidle, stroje, vozejk/vozejček, tráva, sláma, dvůr, vinohrad, dříví, vej'delek, střiháñí, vázañí, štucováñí, kopáñí, parta, mlikařství, álej, loza, pitel, mašinováñí, lámañí, sušení, sedlačina, řádek, motika, hlína, vibíráñí, stonek, klas, košík, stodola, kupa, hnojivo, seno, votava, arenda*.

Od prijevoznih sredstava spomenuta su: *traktor, kolo, auto, vůz, kočár*.

U kategoriju društveni život uvrstili smo: *muzika, posvícení, hermonika, beseda, majalus, bál, Kateřinka, káča, dechovka, maškari, housle, program, d'ivadlo, Dožinki/Obžinki, tanec, písnička, básnička, zpěv, chasa, omlad'ina, mládež*.

Zatim imamo jelo: *křížala, jablko, placka, palačinka, slad'idlo, maso, škvarki, sádlo, chleba, zéli, okurki, paprika, čokoláda, paprikáš, hrách, zapraženka, česnečka, kucmoch, praženka, snídaňe, buchta/buchtička, mouka, bochník, pekárna, strava, couračka, polívka, smetana, máslo, tvaroh, pečínka, vepřoví, slíva, hruška, voskoruše, maruše, řepa, ovoce, jídlo, rejž*.

Nakon jela dolazi i piće: *voda, čaj, mlíko, kafe, kořalka, víno, pivo, lok, litra, termoska, hrňiček*.

Na kraju navodimo niz izraza koji nije pripadao ni jednoj skupini: *osmiletka, kuna, začátek, hanba, pravda, ruce, kus, třída, bok, řeč, způsob, stúl, hnáti, cesta, pozor, péří, mládí, věc, změna, sáček, hromada, polovička, tma, válka, vesnice, potřeba, papír, kolo, zástěrka, šati, vipravování, peníze, přísloví, svička, zvuk, plakát, křtini, fořka, problém, zkouška, vdávání, veselka, vobrázek, hrob, húl, postel, zed', dveře, pokuta, prut, líski, vzpomínki, tříški, zatápění, pleva, kadečka, boti, kilo, záda, věšák, zabijačka, zabíjeňi, trouba, chudoba, řezačka, strom, jabloň, čepice, hlava, zaměstnáňi, štafeta, matematika, oči, jméno, příjmeňi, lučina, sešit, strana, paráda, zajidáňi, mladost, mrak, síla, vůle, prostředek, kout, okínko, nádobí, řemeslo, sloup, kultura, předmět, známka*.

Sve gore navedene imenice spadaju u češki jezik, bilo u standardni ili u neki dijalekt. Nekoliko imenica ima porijeklo u stranom jeziku, najviše u njemačkom: *brenza, mašina, štrudle, šnenokle, flaška*, ali i u drugim jezicima: *telefon, televize, internet, perket, farma, linoleum, funus*.

„Preuzeli su se uglavnom nazivi koji su u govoru doseljenika nedostajali zato što su dolazili iz drugačije životne i prirodne sredine, a stalno se preuzimaju riječi, sintagme i fraze iz različitih grana društvene organizacije i proizvodnje te stručni izrazi u najširem smislu koje donosi moderni život.“¹⁰ (Bělič 1959: 66)

¹⁰ Přejala se hlavně pojmenování, která v řeči přistěhovalců chyběla, protože přicházeli z odlišného životního a přírodního prostředí, a stále se přejímají slova, slovní spojení a obraty z různých odvětví společenské organizace a výroby i výrazy v nejširším smyslu odborné, které přináší novodobý život.

Tako je bilo prije skoro 200 godina, a tako je i sada. No, škole i bolji kontakti s Češkom Republikom ipak smanjuju preuzimanje neologizama iz hrvatskog jezika. Primjerice, Česi u Hrvatskoj tako znaju da je *računalo počítač*, no u hrvatskom (a i u manjinskom govoru) se unatoč tome često upotrebljava usvojenica *kompjuter*.

„Pitanje dalje dopune svog leksičkog fonda u skladu sa svakodnevnim životnim potrebama doseljenici su rešavali na razne načine:

1. samostalnim stvaranjem reči uz pomoć domaćih izvora i sredstava, tj. čeških osnova i nastavaka;
2. proširivanjem značenja postojećim češkim rečima pod uticajem srpskohrvatskih reči i njihova značenja;
3. kombinovanim stvaranjem novih reči uz obostrano korišćenje čeških osnova i srpskohrvatskih nastavaka i obrnuto – srpskohrvatskih osnova i čeških nastavaka – tzv. hibridizacija, odn. modifikacija;
4. prostim prevođenjem srpskohrvatskih reči i izraza na češki – tzv. kalkovi;
5. preuzimanjem kompletnih srpskohrvatskih reči bez ikakve modifikacije.“ (Mirković 1968: 278)

Za svaki od ovih načina nalazimo primjere i danas. Samostalnim stvaranjem nastali su pojmovi *omlad'inec* (pripadnik omladine – *omlad'ina*), *plevňak* (mjesto gdje su se spremale *plevi*). Do proširivanja značenja došlo je kod sljedećih imenica: *kraj* (u značenju *konec*), *cesta* (*silnice*), *nástup* (*vystoupení*), *čas* (*počasí*). Kombinirano stvaranje novih riječi vidimo u primjerima: *višek*, *čašička*, *graň*, *opetovňice*. Najčešći kalkovi su *všelijak* (prema *svakako*), *jak co viš* (*kao što znaš*), *jak god*, *bilo gde* i sl. Kao primjere potpuno preuzetih riječi navodimo: *dučan*, *kuča*, *sokak*, *sok*, *uzda*, *ham*, *računovođa* itd.

8. Utjecaj hrvatskog jezika

Jezična razina koja je pod skoro najvećim utjecajem hrvatskog jezika je sintaksa. Počnimo od glagola. Imperativi se tvore spajanjem *nemoj*+infinitiv: *nemoj vipravovat*, kondicionali uz pomoć čestice *da*: *da tam přideš, tak bis vid'ela* (Bělič 1959: 70). Iz hrvatskog jezika prodire i uzvik *hajde: ajde řekni*. Imperativi se također tvore i od preuzetih riječi: *požur se, roň, nemoj*

to koristit. Kombiniranjem mogu nastati glagoli poput *viključil*, gdje vidimo kako se infinitiv *isključiti* dodavanje češkog prefiksa i sufiksa prilagodio češkom jeziku.

U govoru se često mogu čuti hrvatski prilozi izgovorom prilagođeni češkom jeziku: *obavezne*, *stvarne*.

Kalkovi nastaju i kod priložnih oznaka. Najčešće se susrećemo s izrazima *čim dřif* i sl. (Sohrová 2005: 66)

Puno frazema iz hrvatskog jezika se prevodi na češki pa se susrećemo s: *nebila za to* (*nechtěla to*), *jedno te isti* (*to samé*), *dvakrat za řadou* (*dvakrat po sobě*), *zadņikrat* (*naposlady*).

U jezik Čeha u Končanici prodiru i hrvatski vezni izrazi, primjerice *niti-niti*: *nit sem umņel tancovat nit ņic*.

Najviše su se preuzeli veznici, čestice i uzvici: *baš*, *pa*, *makar*, *dok*, *joj*. To možemo primijetiti ne samo kod mlađih generacije, već i kod najstarije informantice.

9. Zaključak

Ovo terensko istraživanje govora Čeha u Končanici provedeno je početkom 2017. godine. Od posljednjeg sustavnog istraživanja (Mirkovićevo) prošlo je skoro šezdeset godina. U novije vrijeme je o „daruvarskom češkom jeziku“ izašlo nekoliko kraćih članaka. Uspoređujući prijašnje radove s novim prikupljenim materijalom, možemo zaključiti da je dosta toga ostalo isto, ali nešto se i promijenilo. Hrvatski jezik sve više prodire u sve jezične razine. Uostalom, „Miješanje slavenskih jezika zapravo nije moguće zaustaviti“¹¹ (Burian 1929: 139). Zanimljivo je pratiti u kojem smjeru se taj govor razvija i na koji način nastaju novotvorenice. Ova tema je jako kompleksna i zahtijeva puno više pažnje.

¹¹ Míchání slovanských jazyků nemožno se tedy vlastně ubrániti.

Literatura

Auerhan, Jan (1907): Čechové v Chorvatsku, *Pokroková revue IV*, Rokycany.

Auerhan, Jan (1920): Několik statistických dat o Češích a Slovácích v Chorvatsku a Slavonsku, *Naše zahraničí I*, Praha.

Auerhan, Jan (1930): *Československá větev v Jugoslavii*. Československý ústav zahraniční, Praha.

Bělič, Jaromír (1981): *Přehled nářečí českého jazyka*. Univerzita Karlova, Praha.

Bělič, Jaromír (1972): *Nástin české dialektologie*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha.

Bělič, Jaromír (1959): Poznámky o češtině na Daruvarsku v Jugoslávii, *Slavica Pragensia I*, Praha.

Burian, Franta (1929): Česká řeč na Daruvarsku, *Naše zahraničí X*, Praha.

Burian, Franta (1931): Česká řeč na Daruvarsku, *Naše zahraničí XII*, Praha.

František Cuřín et al. (1964): *Vývoj českého jazyka a dialektologie: Učebnice pro pedagogické fakulty*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha.

Herout, Vjenceslav, Kuzle, Miroslav, Matušek, Josip, Orct, Adolf. (1988): *Brestovac i Končanica: prilozi za povijest sela – Brestov a Končenice: příspěvky k dějinám osad*. Jednota, Daruvar.

Hraste, Mate (1959/1960): Metodologija ispitivanja naših dijalekata. *Jezik VIII*, Zagreb.

Jančák, Pavel (1969): O českých nářečích na Daruvarsku, *Slovo a slovesnost XXX*, Praha.

Jančák, Pavel (1971): Čeština v Ivanově Sele v Jugoslávii, *Slovo a slovesnost XXXII*, Praha.

Jančák, Pavel (1973): Přizpůsobivost češtiny v srbocharvátském prostředí, *Slavia: časopis pro slovanskou filologii XLII*, Praha.

Matušek, Josef (1994): *Češi v Chorvatsku*. Jednota, Daruvar.

Mirković, Dragutin (1968): *Govor Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Beograd.

Ribarova, Zdenka, Ribarova, Slavomira (2015): *Češka gramatika s vježbama*. Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Sesar, Dubravka (2001): *Češki u 30 lekcija: književni tekstovi, gramatika, konverzacija, češko-hrvatski rječnik*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Sohrová, Marie (2005): K některým jevům mluvy Čechů v Chorvatsku, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, Daruvar.

Sohrová, Marie (2014): O vlivu jazyka prostředí na mluvu menšiny, *Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, Daruvar.

Stráníková, Helena (2011): K některým jevům v slovní zásobě příslušníku české menšiny v Chorvatsku, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, Daruvar.

Stráníková, Helena (2014): Změny slovesných prefixů v důsledku jazykového kontaktu mezi češtinou a chorvatštinou v češtině Čechů v Chorvatsku, *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek*, Daruvar.

Stranjik, Helena (2015): Chorvatská čeština, *Preliminária k moderní mluvnici češtiny*, Univerzita Paláckého v Olomouci, Olomouc.

Turčín, Rudolf (1921): Čechoslováci v Chorvatsku a Slavonii, *Naše zahraničí II*, Praha.

Vaculík, Jaroslav (2006): Balkánští Češi v 19. a 20. století, *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca*, Brno.

Internetski izvori:

Slovník spisovného jazyka českého, cop. 2011. Dostupno na: <http://ssjc.ujc.cas.cz/> (23. 9. 2017.)

Stanovnišvo prema narodnosti po gradovima/općinama, popis 2011, cop. 2006-2015. //

Državni zavod za statistiku. Dostupno na:

http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html

(1. 2. 2017.)

Sažetak

Oslanjajući se na prethodna istraživanja o jeziku Čeha u Hrvatskoj, ovaj rad potvrđuje određene pojave s kojima se možemo susresti i danas. Bazira se na govor Končanice, najvećeg češkog sela u Hrvatskoj, gdje manjina čini većinu. Na početku rada su istaknute osnovne informacije o doseljavanju Čeha u Hrvatsku, a konkretno i u Končanicu. Zatim su navedene osnovne karakteristike govora. Nakon toga se prelazi na analizu prikupljenog materijala. Osim već opisanih odstupanja od standardnog jezika, ovim istraživanjem nastojali smo istaknuti novi smjer u kojem se govor Čeha u Končanici kreće.

Ključne riječi: češka manjina, Hrvatska, Končanica, govor Čeha, utjecaj hrvatskog jezika.

Shrnutí: Mluva Čechů v Končenicích dnes

Tato práce potvrzuje, že se s některými jevy z již provedených výzkumů jazyku Čechů v Chorvatsku setkáváme i dnes. Klade důraz na mluvu Končenic, největší české vesnice v Chorvatsku, kde je menšina vlastně většinou. Na začátku práce jsou základní informace o přistěhování Čechů do Chorvatska, konkrétně i do Končenic. Následují základní rysy mluvy. Poté začíná analýza zkoumaného materiálu. Kromě již popsaných odchylek od spisovného jazyka jsme tímto výzkumem chtěli naznačit nový směr, kterým se odebírá mluva Čechů v Končenicích.

Klíčová slova: česká menšina, Chorvatsko, Končenice, mluva Čechů, vliv chorvatského jazyka.